

Baudžiamoji akcija prieš kolaboravimu su sovietais įtariamus Onušio ir Daugų valsčių gyventojus 1945 m. rugpjūčio mėnesį

Andrius Tumavičius

Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras

✉ andrius.tumavicius@genocid.lt

ORCID 0000-0002-0405-7851

Šiame straipsnyje nagrinėta baudžiamoji operacija, kurios metu partizanai sušaudė kelias dešimtis žmonių, įtartų kolaboravimu su sovietais. Straipsniu siekta išsiaiškinti, ar ši operacija buvo organizuotas ir tikslingas kolaborantų baudimas, siekiant trikdyti sovietizacijos procesus, ar nepagrįstas teroristinis išpuolis, inspiruotas keršto ir desperacijos. Straipsnyje išnagrinėtas pasirengimas baudžiamajai operacijai ir identifikuoti kai kurie jos dalyviai, išanalizuotas išpuolio vykdymas bei nustatytos jo aukos. Atlikus tyrimą operacija vertintina kaip to meto sąlygas atitinkantis išpuolis: partizanai atliko atsakomąjį veiksmą, kurio tikslas – parodyti režimui savo jėgą. Viena vertus, operacija buvo suplanuota: surinkti duomenys apie pasmerktuosius, numatytas veiksmų planas ir pan. Kita vertus, ji buvo spontaniškas kelių vadų sprendimas, daugiau lemtas emocijų, o ne apgalvotų taktinių tikslų. Partizanai smogė labiausiai pažeidžiamiems gyventojams: žemiausios administracinės grandies atstovams, režimo šalininkų šeimų nariams arba valstiečiams. Per išpuolį nenukentėjo nei vienas valsčiaus administracijos pareigūnas ar asmuo, prisidėjęs prie 1945 m. liepos mėn. trėmimų.

Reikšminiai žodžiai: baudžiamoji operacija, partizanai, sribai, kolaborantai.

Įvadas

Partizanų vykdytoje, baudžiamoje praktikoje persipina daugybė ginkluotos kovos metodų ir taktikos, visuomenės socialinių santykių, kolaboravimo ir pan. aspektų, kuriuos tirti būtina, siekiant suvokti ir paaiškinti procesus, vykusius Lietuvoje stalinizmo laikotarpiu.

Straipsnyje nagrinėtas vienas partizanų vykdytos baudžiamosios praktikos epizodų – pirmoji masinė kolaboravimu įtariamų gyventojų baudimo operacija, kurios metu 1945 m. rugpjūčio naktį iš 4 d. į 5 d. gretimuose Trakų aps. Onušio ir Alytaus aps. Daugų valsčiuose partizanai sušaudė kelias dešimtis žmonių.

Sovietinio laikotarpio istoriografijoje šis atvejis nebuvo tirtas. Dokumentų rinkinyje¹, pateikiami liudininkų pasakojimai. Tačiau išpuolio aplinkybės nenagrinėtos.

Atgimusios Lietuvos istoriografijoje šį įvykį paminėjo Juozas Starkauskas. Jo nuomone, partizanai, atsakydami į kovotojų šeimų trėmimus, Onušio ir Daugų vlsč. nužudė okupantų rėmėjus ir informatorius². Autorius neįvardino nei nužudytųjų, nei išpuolyje dalyvavusių partizanų.

Kęstučio Kasparo nuomone, ši operacija – tai NKVD-NKGB šnipų bei talkininkų likvidavimo operacija, kurios pretekstu tapo neseniai įvykdyti ir vėl numatomi partizanų šeimų trėmimai. Autorius paskaičiavo, kad „Geležinio Vilko“ rinktinės partizanai sunaikino 32 Onušio ir 18–20 Daugų valsčių kolaborantų, tarp jų – 20 stribų, 3 apylinkių tarybų pirmininkus, informatorių. Be to, „[...] kai kuriais atvejais sužeisti ar žuvo šeimų nariai, kuriems tragišką likimą užtraukė jų artimųjų išdavikiška veikla“³.

Rimanto Zizo nuomone, baudžiamoji akcija – įsisenėjusios priešpriešos tarp buvusių sovietų partizanų ir jų rėmėjų bei kaimų savisaugininkų, tapusių partizanais, pasekmė. Apogėjų ši priešprieša pasiekė 1944 m. balandžio mėn., kai sovietų partizanai sudegino Bakaloriškių k. R. Zizas rašo, kad tai buvo „[...] masinis represinis aktas prieš sovietinį aktyvą, sovietų valdžios šalininkus“⁴.

Mindaugas Pocius pastebėjo, kad partizanai Onušio ir Daugų vlsč. 1945 m. rugpjūčio mėn. surengė pirmąją plataus masto baudžiamąją akciją prieš „[...] kolaboravimu kaltintus gyventojus. Iš viso buvo sušaudyta 48 tikri ir tariami kolaborantai [...] Apie daugelio nubaustų mirtimi žmonių kaltumą ar nekaltumą nieko konkretaus negalima pasakyti. Kiek iš žuvusių buvo agentų ar informatorių, nežinoma“⁵.

¹ *Buržuazinių nacionalistų gaujų siautėjimas Dzūkijoje*, Vilnius: Mintis, 1964.

² Juozas Starkauskas, *Čekistinė kariuomenė Lietuvoje 1944–1953 metais*, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 1998, p. 214–215.

³ Kęstutis Kasparas, *Lietuvos karas*, Kaunas: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 1999, p. 414.

⁴ Rimantas Zizas, „Sovietinės represijos ir pasipriešinimas joms Onušio valsčiuje (Trakų aps.)“, *Genocidas ir rezistencija*, Vilnius, 2003, Nr. 1, p. 123–124.

⁵ Mindaugas Pocius, Antisovietinis ginkluotas pasipriešinimas Valkininkų krašte 1944–1949 m., <http://www.ilt.lt/pdf/valkininkai/valkininkai-antisov.pdf>

M. Pocius monografijoje, nagrinėjančioje baudžiamuosius partizanų veiksmus, atkreipė dėmesį, jog „šioje masinėje tikrų ir tariamų kolaborantų baudimo akcijoje pasitaikė savavališkų, žiaurių kai kurių partizanų grupių veiksmų – vaikų ir nepilnamečių, senukų, aktyvistų, sribų artimųjų žudymų vien tik dėl jų giminystės. Tai buvo niekuo nepateisina mos ir beprasmiškos aukos“⁶.

Kai kurie nužudytieji minimi Povilo Masiulionio sudarytame pokariu nužudytų asmenų sąrašė⁷, tačiau išpuolio aplinkybės šioje knygoje nenagrinėjamos.

Andrius Tumavičius atliko šio išpuolio tyrimą Onušio valsčiaus teritorijoje⁸. Autorius identifikavo kai kuriuos išpuolyje dalyvavusius partizanus ir žuvusiuosius. Jo nuomone, per šią operaciją kovotojai smogė neapsaugotiems režimo šalininkams ar tokiais vertintais žmonėms: žemiausios administracijos grandies pareigūnams, naujakuriams, sribams ir administracijos darbuotojų šeimoms. Tačiau straipsnyje nenagrinėta operacija, vykusį Daugų vlsč. teritorijoje. Todėl bendras išpuolio vaizdas liko neatskleistas.

Straipsnio tikslas: išsiaiškinti, ar ši baudžiamoji operacija buvo organizuotas ir tikslingas kolaborantų baudimas, siekiant trikdyti sovietizacijos procesus, ar tai – išpuolis, inspiruotas keršto ir desperacijos.

Uždaviniai

1. Išnagrinėti pasirengimą baudžiamajai operacijai ir identifikuoti jos dalyvius.
2. Išanalizuoti išpuolio vykdymą ir nustatyti jo aukas.

Naujumas: tyrimo naujumas tas, jog straipsnis skirtas vieno įvykio tyrimui: naudo jantis įvairiais šaltiniais siekta išanalizuoti, kaip praktiškai veikė baudžiamieji partizanų veiksmi.

Metodas: rašant straipsnį, naudotasi analitiniu-aprašomuoju metodu. Remiantis pir miniais šaltiniais aprašytas operacijos pasirengimas ir jos vykdymas. Surinkti duomenys buvo analizuojami, o analizės pagrindu padarytos išvados.

Baudžiamosios operacijos rengimas

Antisovietinis pasipriešinimas Onušio ir Daugų vlsč. prasidėjo 1944 m. vasarą, tuoj po to, kai valsčiaus teritoriją užėmė Raudonoji armija. Onušio valsčiuje susiformavo keletas būrių: Juozo Matiukevičiaus (slap. Vilkas) 40 partizanų būrys, Edmundo Siniausko (slap. Liūtas), Jono Dambrausko (slap. Siaubas) ir kt. būriai⁹. Daugų valsčiuje pirmiausia susifor-

⁶ Mindaugas Pocius, *Kita mėnulio pusė. Lietuvos partizanų kova su kolaboravimu 1944–1953 metais*, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2010, p. 135.

⁷ *Partizanų teroro aukų atminimo knyga*, Vilnius: Politika, 2011.

⁸ Andrius Tumavičius, „Baudžiamoji akcija prieš kolaboravimą su sovietais kaltintus Onušio valsčiaus gyventojus“, Onuškis, Vilnius: Versmė, 2017, p. 563–588.

⁹ Iki 1945 m. sausio 1 d. Trakų aps. veikiančių partizanų būrių sąrašas, *Lietuvos ypatingasis archyvas* (toliau – LYA), f. K-41, ap. 1, b. 1728, l. 3; Rimantas Zizas, *op. cit.*, p. 116.

mavo Žvirgždėnų k. gyventoją Alfonso Jonio (slap. Petras) vadovaujamas būrys¹⁰.

Baudžiamieji veiksmai prieš kolaborantų ir sovietams palankius asmenis prasidėjo 1944 m. antroje pusėje. Iš viso nuo 1944 m. vasaros iki 1945 m. rugpjūčio mėn. Onušio vlsč. nužudyti 52 žmonės: 5 milicininkai, 2 paruoštų agento įstaigos darbuotojai, 2 miškininkai, 8 valstiečiai, 5 sribų būrio nariai, 2 apylinkių tarybos sekretoriai, 1 apylinkės tarybos pirmininkas, 19 NKVD Vidaus kariuomenės kariškių, 4 administracijos pareigūnų, aktyvistų ar sribų būrio narių artimieji, apskrities socialinio aprūpinimo sk. vedėjas, apskrities finansų sk. sąskaitininkas, matininkas, aktyvistas. 40 iš jų žuvo pasalose: visi 5 nukauti milicininkai, abu žuvę paruoštų agentai, abu miškininkai, 5 valstiečiai, 5 sribai, visi 19 kareivių, naikintojo tėvas, apskrities socialinio aprūpinimo sk. vedėjas, apskrities finansų sk. sąskaitininkas, matininkas. 12 asmenų nužudyti namuose arba išsivesti: milicininkas, 3 valstiečiai, sribas, abu apylinkių tarybos sekretoriai ir pirmininkas, aktyvistas bei 3 aktyvistų ir pareigūnų šeimos nariai.

Tuo pačiu laikotarpiu Daugų valsčiuje nukauti 26 žmonės: 20 sribų, 1 valstietis, 2 apylinkės tarybos pirmininkai, apylinkės tarybos sekretorius, aktyvistas, administracijos darbuotojo šeimos narys. Iš jų 19 žmonių žuvo pasalose: 18 sribų ir vienintelis nužudytas valstietis. Nužudyti arba išsivesti iš namų 7 žmonės: 2 sribai, 2 apylinkių tarybų pirmininkai bei sekretorius, aktyvistas ir administracijos darbuotojo šeimos narys.

Aptariamuoju laikotarpiui partizanai nevykdė plataus masto baudžiamųjų operacijų prieš palankius režimui arba tokiais vertintus asmenis, nes didžioji dalis žmonių žuvo per pasalas, t. y. per karines, o ne baudžiamąsias operacijas.

Remiantis tuo, jog iki 1945 m. rugpjūčio mėn. Onušio ir Daugų valsčiuose veikusių partizanų priklausymo rezistencijos centrums klausimai nebuvo galutinai išspręsti, darytina prielaida, kad būriai veikė savo nuožiūra ir vadovavosi to meto kovos prieš sovietų režimą logika: priešai yra tie, kurie dirba okupantų naudai (milicininkai, administracijos pareigūnai, sribų būrių nariai ir pan.), juos reikia perspėti, o pastariesiems nereaguojant į ultimatumus – sušaudyti. Tuo metu nuo partizanų išpuolių nukentėjo tik tikslinės gyventojų grupės, o civiliai gyventojai žūdavo atsitiktinai per susišaudymus.

Trėmimai, kaip ir kitos krašto sovietizavimo priemonės, sukėlė atsaką. Partizanai ginklu priešinosi režimui, kovojo dėl Lietuvos valstybingumo ir tradicinės gyvenimo sandoros atkūrimo. Sovietai, perduodami iš vadinamųjų „buožių“, ištremtų ar kitaip represuotų asmenų nusavintą žemę, gyvulius, trobesius ar padargus sau palankiems asmenims, pažeidė pagrindinius buvusios ūkininkavimo sistemos principus – žemės valdos ir kito turto neliečiamumą. Ištremtųjų turto nusavinimas lygus plėšimui, o partizanų nuostatos buvo

¹⁰ V. Šidlausko tardymo protokolas, 1945-08-23, LYA, f. K-1, ap. 58, b. P-20004, l. 41; B. Truncės tardymo protokolas, 1945-08-22, LYA, f. K-1, ap. 58, b. P-20004, l. 71-72.

tokios: už bet kokią vogimą „[...]“ atsakys plėšikaujančių šeimos, jie patys ir jų turtas“¹¹.

Trėmimuose dalyvavusius asmenis partizanai vertino ne vien kaip sovietų kolaborantus ar rėmėjus, bet ir kaip nusikaltimo prieš lietuvių tautą bendrininkus.

1945 m. liepos mėn. pabaigoje, pasibaigus LSRS NKVD kariuomenės siautimui ir trėmimams bei iš Onušio ir Daugų valsčių išvedus papildomus karinius dalinius, Onušio vlsč. Burbonių miške susirinko partizanų vadai: Leonas Tarasevičius (slap. Lūšis, Aras), Martynas Vičkačka (slap. Vasara), Jonas Jakubavičius (slap. Rugys), Jonas Dambrauskas (slap. Siaubas) ir Vaclovas Voveris (slap. Žaibas). Atsakant į partizanų šeimų trėmimus jie nutarė surengti išpuolį prieš sovietų rėmėjus ir talkininkus. Pasitarime nurodyta kovotojams surinkti duomenis apie konkrečių vietovių gyventojus, išsiaiškinti, kurie žmonės dirbo represinėse struktūrose, skundė ar kitaip padėjo sovietų valdžiai. M. Vičkačkos tardymo protokole užfiksuota, kad pagal surinktus duomenis buvo sudaromi pasmerktųjų sąrašai¹². Tarp išlikusių archyvinių dokumentų nerasta patvirtinimo, jog partizanai iš anksto sudarinėjo tokius sąrašus. Galima prielaida, jog numatyti nubauti asmenys pasirinkti iš anksto, nes išpuolis buvo ne spontaniška, o suplanuota atsako akcija. Kita vertus, informaciją apie išankstinius sąrašus galima vertinti kaip sovietų tardytojų išmonę, siekiant nutapyti kuo juodesnį išpuolio paveikslą. Rasti dokumentai byloja tik tai, jog kovotojai prieš eidami į kaimus buvo surinkę duomenų apie numatytus nužudyti asmenis.

Informaciją apie įtariamus asmenis partizanai surinkdavo apklausdami vietinius gyventojus. Manytina, kad žinias apie vieno ar kito žmogaus veiklą pateikė juos pažinęję partizanai, jų kaimynai arba juos pažįstantys asmenys. Asmeninių motyvų ieškant smerktinų žmonių turėjo ir patys partizanai. Išsiaiškinti pasmerkimo motyvus yra problemiška. Išlikusi archyvinė medžiaga gali atskleisti tik objektyvias priežastis: asmens dalyvavimą sovietizuojant kraštą, bendradarbiavimą su represinėmis struktūromis arba darbą jose, priklausymą Komunistų partijai ar komjaunimui ir kt. Išsiaiškinti subjektyviųjų priežasčių, t. y. asmeninių kivirčių, neapykantos, tikrų ar menamų skriaudų arba kaltinimų pagrįstumą praktiškai neįmanoma.

Burbonių miške suformuotos penkios grupės, kurias sudarė jungtinės Siaubo ir Vasaros būrių pajėgos, turėjusios veikti Onušio vlsč. Jas sudarė:

- Koreivonių ir Verbiciškės k. grupė: vadas – Stasys Valatkevičius (archyviniuose dokumentuose nurodomas kitas pavardės variantas – Volodkevičius, slap. Nyva, Pieva), Adomas Kazlauskas, Stasys Kuodzevičius, Stasys Stravinskas (slap. Liepsna), Ambrutis Vincas (slap. Nevėžis), Vaclovas Kudzevičius (slap. Verbas), Juozas Stražnickas (archyviniuose dokumentuose nurodomi kiti pavardės variantai – Staržinskas, Spražinskas,

¹¹ *Partizanai apie pasaulį, politiką ir save*, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 1998, p. 267.

¹² M. Vičkačkos tardymo protokolas, 1945-08-27, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 39213/3, l. 13.

slap. Aukštaitis), Jonas Vilkauskas (slap. Liepa)¹³.

- Kaniūkų k. – grupės vadas M. Vičkačka (slap. Vasara), partizanas (slap. Dania), Motiejus Glebus (slap. Ledas), vokietis (slap. Vilhelmas), Jonas Judickas (slap. Pėdas).
- Damononių ir Kalinų k. – vadas Mikas Žilionis (slap. Martynas)¹⁴, Vincas Rusas (slap. Ažuolas)¹⁵, Jonas Gaina (slap. Gruodis)¹⁶, Motiejus Glebus (slap. Epušė) ir Vincas Aliukonis (slap. Miškas)¹⁷,
- Gruožninkų, Smalių ir Gudakiemio k. – vadas Stasys Zaleckas (slap. Rytas), Stasys Kulklys (slap. Kirvis), Petras Stankevičius (slap. Rugpjūtis), Zidorius Masalskis, Jonas Valentukevičius (slap. Dobilas), Vaclovas Rėkus (slap. Neris), Juozas Aliukonis (slap. Girėnas), Algirdas Rusas (slap. Rėmas), vokietis (slap. Bruno).
- Dusmenų k. – vadas J. Dambrauskas (slap. Siaubas), Jonas Kazlauskas, Stasys Legetavičius (slap. Aušra), kovotojas (slap. Bijūnas), Vaclovas Budrevičius (slap. Lietus), partizanas (slap. Gardinas), jo žmona, Vladas Trakimavičius (slap. Patrimpas, slap. Mažiukas), Bronius Bingelis (slap. Pupa), Bronius Kriščiūnas (slap. Dėdė Andrius), Vaclovas Rusas, s. Juozo (slap. Ešerys), Stasys Arbačiauskas, s. Stasio (slap. Tigras), Jonas Mikalkevičius, s. Mato (slap. Sausis).

Informacija apie grupes, veikusias Daugų vlsč. yra skurdesnė, nes archyvinė medžiaga yra fragmentiška ir ne tokia informatyvi kaip Onušio vlsč. Tikėtina, jog grupių formavimas vyko pagal tokius pat principus kaip ir grupių, veikusių Onušio vlsč. Pavyko išsiaiškinti tik kai kurių grupių asmeninę sudėtį:

- Griciūnų, Būdos k turėjo veikti V. Voverio (slap. Žaibas) būrio II sk. partizanai, tikėtina: Jonas Radžiūnas (slap. Burokas), skyriaus vadas¹⁸, Jonas Turskas (slap. Kudirka).
- Daugų kolonijoje – vadas V. Voveris (slap. Žaibas), Alfonsas Mikailionis (archyviniuose dokumentuose pateikiamas ir kitas pavardės varinatas – Mikailiūnas, slap. Raktelis, Raktas), Kostas Mačionis (slap. Naganas, Žvalgas, Gluosnis), Alfonsas Jonys (slap. Gončius, Petras)¹⁹.

¹³ Yra duomenų, jog S. Valatkevičiaus grupėje buvo Vaclovas Alaburda, s. Juozo (slap. Dzūkas), į partizanų gretas įstojęs 1945-03-16, buvęs J. Dambrausko (slap. Siaubas) grupės partizanas, o 1945 m. liepos mėn. parėjęs į M. Vičkačkos būrį.

¹⁴ Pažyma apie Juozo Matukevičiaus (slap. Vilkas) gaują, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 25126/3, l. 353-3; M. Žilionio tardymo protokolas, 1945-09-02, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 39213/3, l. 169.

¹⁵ V. Ruso tardymo protokolas, 1949-09-02, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 19070/3, t. 1, l. 196-197.

¹⁶ J. Gainos tardymo protokolas, 1945-09-19, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 29523/3, l. 8-8 a. p.; areštuotojo J. Gainos anketa, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 29523/3, l. 67; 1945 m. liepos 27 d. nuosprendis, *ibid.*, l. 133.

¹⁷ B. Narinkevičiaus tardymo protokolas, 1945-09-08, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 38757, l. 20 a. p.; J. Gainos tardymo protokolas, 1945-09-19, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 29523/3, l. 9 a. p.

¹⁸ J. Plytniko tardymo protokolas, 1946-01-03, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 4978/3, l. 11 a. p.

¹⁹ Archyviniuose dokumentuose užfiksuoti kitokie jo slapyvardžio variantai: Čančus, Čuoba, Čanius, Čuožčius, Gančius. Manytume, kad tai A. Juonio slapyvardžio „Gončius“ variantai.

- Skabeikių, Bukauciškių, Žvirgždėnų ir Kančėnų k. – V. Voverio būrio I sk. partizanai, kurių nepavyko indentifikuoti.
- Arčiūnų ir Dvarčėnų k. – partizanas (slap. Sakalas), grupės vadas, Vladas Truncė (slap. Topolis), Viktoras Šidlauskas (slap. Audra), Alfonsas Paulauskas (slap. Suvalkietis).
- Nepavyko nustatyti partizanų, veikusių Grumiškių k., Krūminių k., Jančionių k., Pavarčių k., Užukalnių k., Tamašavos k.

Akcijoje dalyvavusiose grupėse, išskyrus partizanus, veikusius Dusmenų k., buvo nukentėjusių kaimų gyventojų. Tai reiškia, kad jos suformuotos taip, kad nors vienas jų narys tiksliai žinotų, kur gyvena pasmerktieji, juos asmeniškai pažinotų. Jie taip pat gerai pažinojo apylinkes, todėl galėjo greitai nuvesti į nurodytas vietas, o kilus pavojui sėkmingai pasitraukti. Kartu su iš nukentėjusių apylinkių kilusiais partizanais, grupėse buvo kovotojų iš tolimesnių kaimų. Nepažįstamų arba beveik nepažįstamų partizanų įtraukimą galima pagrįsti tuo, jog jie asmeniškai nepažinojo pasmerktųjų, todėl jų neturėjo veikti asmeniškai motyvai, taigi pasmerktųjų nebūtų pasigailėta. Dėl tos pačios priežasties užduočiai vykdyti Onušio vlsč. teritorijoje paskirti ir partizanų gretose buvę vokiečių kariai. Išskirtinis yra Dusmenų k. veikusios grupės atvejis. Joje nebuvo šio kaimo gyventojų. Grupei vadovavo bakaloriškietis J. Dambrauskas, o ją sudarė tik jo būrio partizanai.

Dalyvavimas akcijoje nebuvo savanoriškas. Jos dalyvius atrinko ir į grupes suskirstė vadai. Todėl darytina išvada, kad operacijoje dalyvavo patikimiausi kovotojai. Tuo tarpu pasmerktuosius sušaudyti turėjo savanoriai, o tokių neatsiradus – vokiečiai²⁰.

Akcijos data pasirinkta neatsitiktinai – naktis iš šeštadienio į sekmadienį. Tikėtasi, kad tuo metu į namus bus grįžę administracijos darbuotojai, sribai ir kt., dirbę ir gyvenę Onuškyje arba Dauguose.

Taigi pasirengimo keršto akcijai analizė atskleidė, kad ji planuota kaip išpuolis prieš režimo rėmėjus. Jos taikiniu pasirinkti kaimai nėra susiję su trėmimais, bet yra partizanams patogiose vietose. Vykdytojų atrankos principai rodo, kad siekta kuo tiksliau įvykdyti užduotį. Akcija planuota ne kaip bausmė konkreitiems trėmikams, o kaip smūgis režimo šalininkams, stengiantis išvengti atsakomojo smūgio.

Operacijos vykdymas

Išpuolis Daugų valsčiuje

V. Voverio (slap. Žaibas) kovotojai įvykdė akciją savo veiklos rajone – Daugų vlsč. Jo vadovaujami partizanai 1945 m. vasarą telkėsi Varčios miško šiaurės rytų dalyje. Kovoja, kurie liepos mėn. vykstant NKVD kariuomenės siautimui buvo paleisti namo, rugpjūčio mėn.

²⁰ Andrius Tumavičius, „Baudžiamoji akcija prieš kolaboravimą su sovietais kaltintus Onušio valsčiaus gyventojus“, Onuškis, Vilnius: Versmė, 2017, p. 563–588.

pradžioje susirinko Varčios miške. V. Voveris įsakė partizanams įvykdyti keršto akciją²¹.

Pirmiausia 1945 m. rugpjūčio 4 d. 18 val. Grumiškių k. nužudytas Juozas Laniauskas prieš mėnesį buvo grįžęs iš Vokietijos, kur buvo išvežtas prievartiniams darbams²². Nužudyme dalyvavę partizanai nenustatyti.

Be to, V. Voveris (slap. Žaibas) partizanams įsakė Dvarčėnų k. nužudyti Truncių šeimą, o Arciūnų k. – Keršio šeimą²³. Vykdydami įsakymą partizanai naktį užėjo į Povilo Truncės namus. Jo žmona Marijona Truncienė ir duktė Leonora Urbanavičienė miegojo name. M. Truncienę partizanai nusivedė į daržinę, kur miegojo jos vyras ir sūnus Vincas. P. Truncę ir M. Truncienę partizanai nuvedė už daržinės, o jų sūnui liepė eiti į namą. Nuvedus P. ir M. Trunces už daržinės, į juos buvo šauta. Apie įvykį sužeista M. Truncienė pranešė kitą rytą Daugų vlsč. poskyrio čekistams²⁴. Truncių šeima nuo partizanų jau buvo nukentėjusi. M. Truncienę partizanai 1945 m. liepos mėn. buvo sumušę ir žvaigždės forma išskutę palaukus. Tai buvo padaryta, nes M. Truncienė turėjo „[...] ilgą liežuvį“²⁵.

Po to grupė nuėjo į Arčiūnų k. gyventojų Juozo Keršio namus. Trys partizanai pastarąjį prikėlė ir išsivedė, po to pasigirdo šūviai. Paskui buvo išvesta jo dukra Ona Keršytė (g. 1921)²⁶, ir vėl pasigirdo šaudymas. Praėjus kiek laiko J. Keršio žmona krūmuose rado dukters lavoną ir sunkiai sužeistą vyrą, kuris paryčiui mirė²⁷.

Keršių šeimą partizanai baudė ne pirmą kartą. 1945 m. liepos mėnesį kovotojai atėjo pas juos, kaltino juos skundžiant „MVD organams“ ir rekvizavo turto²⁸. Archyvuiniuose dokumentuose užfiksuota, kad Keršiai „aktyviai dalyvaudavo sovietų valdžios organams

²¹ V. Truncės tardymo protokolas, 1945-08-25, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. P-20004, l. 20; J. Plytniko tardymo protokolas, 1946-08-16, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 4978/3, l. 16.

²² Asmenų, nukentėjusių per teroro aktą 1945 m. rugpjūčio 5 d. naktį Daugų vlsč. sąrašas, *LYA*, f. K-21, ap. 1, b. 68, l. 154 a. p.; pažyma, 1945-08-15, *LYA*, f. K-11, ap. 1, b. 94, l. 168.

²³ V. Šidlausko tardymo protokolas, 1945-08-23, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. P-20004, l. 42.

²⁴ Lavono apžiūros protokolas, 1945-08-05, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 38534, l. 6; asmenų, nukentėjusių per teroro aktą 1945 m. rugpjūčio 5 d. naktį Daugų vlsč., sąrašas, *LYA*, f. K-21, ap. 1, b. 68, l. 154; Alytaus aps. Daugų vlsč. Dvarčėnų k. butų ūkio lapas Nr. 10, Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau – *LCVA*), f. R-743, ap. 2, b. 475, l. 11 a. p.; M. Truncienės tardymo protokolas, 1945-08-13, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. P-20004, l. 109; M. Pitkevičienės tardymo protokolas, 1957-05-07, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 41597/3, l. 42; M. Pitkevičienės gyvenimo aprašymas, 1967-01-05, *LYA*, f. 2, ap. 3, b. 70, l. 5; *Buržuazinių nacionalistų gaujų siautėjimas Dzikijoje*, p. 88.

²⁵ V. Truncės ir M. Truncienės akistatos protokolas, 1945-08-05, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 41597/3, l. 11 a. p.

²⁶ Gimimo akto įrašas, Lietuvos valstybės istorijos archyvas (toliau – *LVIA*), f. 1441, ap. 1, b. 12, l. 296 a. p.

²⁷ M. Keršienės tardymo protokolas, 1945-09-11, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. P-20004, l. 112; Alytaus aps. Daugų vlsč. Arčiūnų k. butų ūkio lapas Nr. 25, *LCVA*, f. R-743, ap. 2, b. 476, l. 26 a. p.; B. Keršio tardymo protokolas, 1947-07-17, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. P-2419, l. 71-72; asmenų, nukentėjusių per teroro aktą Daugų vlsč. sąrašas, *LYA*, f. K-21, ap. 1, b. 68, l. 154; pažyma apie nužudytus Daugų vlsč., 1945-08-09, *LYA*, f. K-21, ap. 1, b. 74, l. 126; Alytaus aps. Daugų vlsč. Arčiūnų k. butų ūkio lapas Nr. 25, *LCVA*, f. R-743, ap. 2, b. 476, l. 26 a. p.; Mirimo akto įrašas, *LVIA*, f. 2000, ap. 5, b. 42, l. 268.

²⁸ I. Keršienės tardymo protokolas, 1957-04-17, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 41597/3, l. 33 a. p.

vykdant priemones“²⁹. Kokius konkrečius veiksmus vykdė Keršiai, nežinoma.

Daugų Kolonijos k. partizanai ieškojo partinio darbuotojo Adomo Griškos (g. 1921)³⁰. Jis buvo komjaunuolis nuo 1941 m., SSRS-Vokietijos karo metais palaikė ryšius su sovietų partizanais, nuo 1944 m. liepos mėn. – sovietų administracijos darbuotojas: Daugų kolonijos, Daugų m. apylinkės vykdomojo komiteto pirmininkas, Daugų vlsč. žemės reformos komisijos pirmininkas, dirbo Alytuje LLKJS komiteto instruktoriumi, Alytaus aps. vykdomojo komiteto kadrų sektoriaus vedėjas ir slaptosios dalies viršininkas³¹. Alytaus aps. Daugų vlsč. 1940 m. kandidatų žemei gauti sąrašuose, įrašytas jo tėvas Petras Griška, gyvenęs Daugų kolonijoje, ir jo 12 narių šeima. Jie turėjo 3 ha žemės, kuri skirta iš Daugų parapinės bažnyčios žemės valdos³². Nuo partizanų A. Griška pasislėpė tvarte, kuris buvo padegtas. Sudegę gyvuliai, o A. Griška stipriai apdegė³³. Archyvinuose dokumentuose nurodoma, kad per išpuolį nužudyta jo žmona Marytė Griškienė³⁴. Atlikus dokumentų analizę paaiškėjo, kad žuvo ne A. Griškos žmona, o motina Veronika Griškienė (mergautinė pavardė – Šidlauskaitė, g. 1900 m.)³⁵.

Būdos k. partizanai atėjo į LSSR NKVD Alytaus aps. skyriaus Daugų vlsč. poskyrio stribo Juozo Jegelevičiaus (g. 1924 m.)³⁶ namus. Tą naktį jis miegojo ne name, o daržinėje, kur partizanai jo nerado. Nužudyti jo tėvas Karolis Jegelevičius, s. Juozo (g. apie 1900 m.)³⁷, broliai Valentinas (g. 1932 m.)³⁸ ir Jonas (g. 1936 m.)³⁹, o motina Veronika Jegelevičienė (mergautinė pavardė – Damulevičiūtė, g. apie 1905 m.)⁴⁰ buvo sunkiai sužeista⁴¹.

Tame pačiame kaime nužudyta Elena Šmigelskienė (mergautinė pavardė – Janavičiūtė, g. apie 1897 m.)⁴² ir jos duktė Marijona (g. 1926 m.)⁴³.

²⁹ Asmenų, nukentėjusių per teroro aktą Daugų vlsč., sąrašas, *LVA*, f. K-21, ap. 1, b. 68, l. 154; pažyma apie nužudytus Daugų vlsč., 1945-08-09, *LVA*, f. K-21, ap. 1, b. 74, l. 126.

³⁰ Gimimo akto įrašas, *LVA*, f. 1441, ap. 1, b. 12, l. 305 a. p.

³¹ Partijos kandidato P. Griškos, įstojančio į VKP (b) narius, anketa, *LVA*, f. 1308, ap. 1308-8, b. 17, l. 2-2 a. p.

³² Alytaus aps. Daugų vlsč. 1940 m. kandidatų žemei gauti sąrašas, *LCVA*, f. R-61, ap. 1, b. 5, l. 16.

³³ Asmenų, nukentėjusių per teroro aktą Daugų vlsč., sąrašas, *LVA*, f. K-21, ap. 1, b. 68, l. 154.

³⁴ *Ibid.*

³⁵ Mirimo aktas, *LVA*, f. 2000, ap. 5, b. 42, l. 270; santuokos metrikos įrašas, *LVA*, f. 1463, ap. 1, b. 23, l. 50.

³⁶ Gimimo akto įrašas, *LVA*, f. 1441, ap. 1, b. 15, l. 64.

³⁷ Santuokos akto įrašas, *LVA*, f. 1441, ap. 1, b. 16, l. 29 a. p.

³⁸ Gimimo akto įrašas, *LVA*, f. 1441, ap. 1, b. 18, l. 91 a. p.

³⁹ Gimimo akto įrašas, *LVA*, f. 1441, ap. 1, b. 18, l. 247.

⁴⁰ Santuokos akto įrašas, *LVA*, f. 1441, ap. 1, b. 16, l. 29 a. p.

⁴¹ Asmenų, nukentėjusių per teroro aktą Daugų vlsč., sąrašas, *LVA*, f. K-21, ap. 1, b. 68, l. 154; V. Jegelevičienės tardymo protokolas, 1951-09-06, *LVA*, f. K-1, ap. 58, b. 43471/3, t. 1, l. 34-346; Alytaus aps. Daugų vlsč. Būdos k. butų ūkio lapas Nr. 2, *LCVA*, f. R-743, ap. 2, b. 483, l. 65 a. p.; V. Jegelevičienės tardymo protokolas, 1951-02-15, *LVA*, f. K-1, ap. 58, b. 43471/3, t. 1, l. 204-206; O. Vasiliauskaitės tardymo protokolas, 1951-09-06, *LVA*, f. K-1, ap. 58, b. 43471/3, t. 1, l. 352-354; J. Plytniko tardymo protokolas, 1946-07-11, *LVA*, f. K-1, ap. 58, b. 4978/3, l. 41.

⁴² Santuokos akto įrašas, *LVA*, f. 1441, ap. 1, b. 16, l. 22 a. p.

⁴³ Gimimo akto įrašas, *LVA*, f. 1441, ap. 1, b. 15, l. 102 a. p. s.

Griciūnų k. Žaibo būrio II sk. partizanai nužudė Joną Degužį (archyviniuose dokumentuose nurodomas kitas pavardės variantas – Degutis)⁴⁴ ir eigulį Praną Bakšį (archyviniuose dokumentuose nurodomas kitas pavardės variantas – Bėkša)⁴⁵, kurio sūnus buvo apylinkės tarybos pirmininkas ir stribas. Jis mėgino pasislėpti, tačiau partizanams jį padėjo surasti to paties kaimo gyventojas⁴⁶.

Tamašavos k. nužudyta našlė Marija Kotlauskienė (mergautinė pavardė Seiliūtė, g. apie 1899 m.)⁴⁷ ir jos duktė Aldona Kotliauskytė (g. 1925 m.)⁴⁸.

Užukalnių k. kovotojai sušaudė Stasį Rasimą, o jo šeimos narius sumušė⁴⁹. Remiantis archyviniais dokumentais, Užukalnių k. negyveno žmogus pavarde Rasimas. Jame gyveno Stasys Arasimavičius (g. apie 1906 m.) ir jo žmona Marė Arasimavičienė (mergautinė pavardė – Kairytė, g. 1901 m.)⁵⁰. Manytina, jog būtent jie ir nukentėjo tą naktį. Tame pačiame kaime nužudyti Pranas Narkevičius (g. apie 1892 m.)⁵¹ ir jo sūnus (g. 1925 m.)⁵².

Jančionių k. nužudytas Janas Vasilevskis, o jo šeimos nariai sumušti⁵³.

Pavarčių k. kovotojai nužudė Juozą Kodikiną (archyviniuose dokumentuose nurodomas kitas pavardės variantas – Chodikinas)⁵⁴.

Krūminių k. partizanai sužeidė Šimą Višnevskį, kuris pabėgo. Jo šeimos narių kovotojai nelietė. Yra duomenų, jog jis buvo sovietinis aktyvistas, naujakurs, gavęs 10 ha „buožės“ žemės⁵⁵.

⁴⁴ Asmenų, nukentėjusių per teroro aktą Daugų vlsč., sąrašas, *LYA*, f. K-21, ap. 1, b. 68, l. 154; Pažyma apie nužudytus Daugų vlsč., 1948-09-01, *LYA*, f. K-21, ap. 1, b. 74, l. 126.

⁴⁵ Asmenų, nukentėjusių per teroro aktą Daugų vlsč., sąrašas, *LYA*, f. K-21, ap. 1, b. 68, l. 154; Alytaus aps. Daugų vlsč. Griciūnų k. butų ūkio lapas Nr. 3, *LCVA*, f. R-743, ap. 2, b. 480, l. 32 a. p.; J. Plytniko tardymo protokolas, 1946-07-11, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 4978/3, l. 41; Mirimo akto įrašas, *LVIA*, f. 2000, ap. 5, b. 42, l. 271.

⁴⁶ NKVD-NKGB Vilniaus operatyvinio sektoriaus viršininko Rudyko ataskaita SSRS NKVD-NKGB įgaliotiniui LSSR Tkačenkai, 1945-08-03, *LYA*, f. K-21, ap. 1, b. 68, l. 152.

⁴⁷ Santuokos akto įrašas, *LVIA*, f. 1441, ap. 1, b. 13, l. 62 a. p.; Mirimo akto įrašas, *LVIA*, f. 2000, ap. 5, b. 42, l. 274.

⁴⁸ Asmenų, nukentėjusių per teroro aktą Daugų vlsč., sąrašas, *LYA*, f. K-21, ap. 1, b. 68, l. 154 a. p.; Alytaus aps. Daugų vlsč. Tamašavos k. butų ūkio lapas Nr. 58, *LCVA*, f. R-743, ap. 2, b. 481, l. 59 a. p.; Gimimo akto įrašas, *LVIA*, f. 1441, ap. 1, b. 15, l. 93 a. p.; Mirimo akto įrašas, *LVIA*, f. 2000, ap. 5, b. 42, l. 275.

⁴⁹ Asmenų, nukentėjusių per teroro aktą Daugų vlsč., sąrašas, *LYA*, f. K-21, ap. 1, b. 68, l. 154 a. p.

⁵⁰ Alytaus aps. Daugų vlsč. Užukalnių k. butų ūkio lapas Nr. 25, *LCVA*, f. R-743, ap. 2, b. 481, l. 39 a. p.; Santuokos akto įrašas, *LVIA*, f. 1441, ap. 1, b. 16, l. 145.

⁵¹ Santuokos akto įrašas, *LVIA*, f. 1441, ap. 1, b. 13, l. 98 a. p.

⁵² Alytaus aps. Daugų vlsč. Užukalnių k. butų ūkio lapas Nr. 40, *LCVA*, f. R-743, ap. 2, b. 481, l. 41 a. p.; asmenų, nukentėjusių per teroro aktą Daugų vlsč., sąrašas, *LYA*, f. K-21, ap. 1, b. 68, l. 154 a. p.; Gimimo akto įrašas, *LVIA*, f. 1441, ap. 1, b. 15, l. 91.

⁵³ Asmenų, nukentėjusių per teroro aktą Daugų vlsč., sąrašas, *LYA*, f. K-21, ap. 1, b. 68, l. 154 a. p.

⁵⁴ Pažyma apie nužudytus Daugų vlsč., 1945-08-09, *LYA*, f. K-21, ap. 1, b. 74, l. 126; Alytaus aps. Daugų vlsč. Pavarčių k. butų ūkio lapas Nr. 28, *LCVA*, f. R-743, ap. 2, b. 498, l. 28 a. p.; Mirimo akto įrašas, *LVIA*, f. 2000, ap. 5, b. 42, l. 273.

⁵⁵ Asmenų, nukentėjusių per teroro aktą Daugų vlsč., sąrašas, *LYA*, f. K-21, ap. 1, b. 68, l. 154 a. p.

Po akcijos Žaibo partizanai turėjo susirinkti Alovės vlsč. Bogušiškių k. apylinkėse⁵⁶.

Daugų valsčiuje buvo grupių vadų, kurie atsisakė vykdyti įsakymą. Vienai kovotojų grupei įsakyta nužudyti Skabeikių k. apylinkės tarybos pirmininką bei pasmerktuosius Kančėnų, Bukauciškių, Žvirgždėnų k.⁵⁷ Tačiau grupės vadas P. Urbonas įsakymo nevykdė ir neleido to daryti savo kovotojams. Priežastis ta, kad jis buvo kilęs iš Skabeikių k. ir bijojo, jog po įvykio gali būti represuoti jo giminaičiai⁵⁸.

Operacija Onušio valsčiuje⁵⁹

Atlikus parengiamuosius darbus, Onušio vlsč. veikusiems partizanams įsakyta 1945 m. rugpjūčio 4 d. susirinkti Burbonių miške. Tada grupių vadai nuėjo gilyn į mišką tartis. Po to kovotojams paskelbta, jog vyks išdavikų baudimo akcija ir duotas nurodymas: nužudyti šeimas tų, kurie dirbo milicijoje ar skundė kaimynus. Partizanams buvo išvardyti kaimai ir pavardės asmenų, kuriuos reikia nužudyti. Kituose archyvinuose dokumentuose nurodoma, kad užduotį žinojo tik grupių vadai, kurie įsakymus partizanams perdavė pakeičiant. Pasmerktuosius sušaudyti galėjo savanoriai, o jei tokių neatsirastų, tai turėjo padaryti partizanų gretose esantys nuo fronto atsilikę vokiečiai. Grupių vyresnieji galėjo vietoje nutarti, kuriuos šeimų narius nužudyti. Jie turėjo vadovautis saugumo sumetimais – asmuo nužudomas, jei manoma, jog jis kelia grėsmę partizanų saugumui. Gavusios įsakymą, grupės išėjo į paskirtas vietas⁶⁰.

Nyvos vadovaujami partizanai 1945 m. rugpjūčio 5 d. naktį atėjo į Verbiciškės vns., kur sušaudė Juozą Lenkevičių (archyviniuose dokumentuose užfiksuotas ir kitoks jo pavardės variantas – Linkevičius), buvusį sovietų partizanų ir pagrindininkų rėmėją, tuoj po karo dirbusį apylinkės tarybos pirmininku, o 1945 m. rugpjūčio mėn. – apylinkės tarybos pirmininko pavaduotoju. Taip pat nužudytas ir jo sūnus Juozas⁶¹.

⁵⁶ B. Truncės tardymo protokolas, 1945-08-06, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 38534/3, l. 12.

⁵⁷ J. Plytniko tardymo protokolas, 1946-06-21, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 4978/3, l. 16; J. Plytniko tardymo protokolas, 1946-09-26, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 4978/3, l. 69 a. p.

⁵⁸ J. Plytniko tardymo protokolas, 1946-09-26, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 4978/3, l. 69 a. p.; J. Plytniko tardymo protokolas, 1946-07-11, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 4978/3, l. 41-41 a. p.

⁵⁹ Smulkiau apie išpuolį Onušio vlsč. teritorijoje žr.: Andrius Tumavičius, *op. cit.*, p. 274.

⁶⁰ M. Vičkačkos tardymo protokolas, 1945-08-27, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 39213/3, l. 13; V. Kodzevičiaus tardymo protokolas, 1945-08-30, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 39213/3, l. 110; J. Gainos tardymo protokolas, 1945-09-19, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 29523/3, l. 9 a. p.; pažyma apie teroro išpuolį naktį iš 1945 m. rugpjūčio 4 d. į rugpjūčio 5 d. Alytaus aps. Daugų vlsč. ir Trakų aps. Onušio vlsč., *LYA*, f. K-21, ap. 1, b. 67, l. 116. Legalizuoto partizano K. Stražnicko tardymo protokolas, 1945-08-04, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 25126/3, l. 213; Andrius Tumavičius, *op. cit.*, p. 270.

⁶¹ Verbiciškės k. butų ūkio lapas Nr. 48, *LCVA*, f. R-743, ap. 2, b. 7611, l. 42 a. p.; O. Linkevičienės tardymo protokolas, 1951-12-29, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 25126/3, l. 162-163; O. Linkevičienės apdovanojimo lapas, 1958-07-31, *LYA*, f. 2, ap. 2, b. 97, l. 1; S. Kodzevičiaus tardymo protokolas, 1945-09-04, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 39213/3, l. 96.

Koreivonių k.⁶² ta pati grupė sušaudė Joną Zinkevičių⁶³. Taip pat nužudyti jo sūnūs – penkiolikmetis Jonas⁶⁴ ir trylikametis Vaclovas⁶⁵.

Vasaros vadovaujama grupė į Kaniūkų k. atėjo apie 2 val. Jie sušaudė stribo Juozo Lebednyko⁶⁶ motiną Eleną Dambrauskienę (po pirmos santuokos – Lebednykienė) ir jo seserį Eleną (kitur – Anelę) Lebednykaitę. Tą naktį jų namuose nakvojo giminaitė, kurią partizanai paliko gyvą⁶⁷.

Martyno vadovaujami partizanai Kalinų k.⁶⁸ sušaudė stribo komjaunuolio Andriaus Kalvedžio⁶⁹ motiną ir netikrą seserį Marcelę Putienę (po pirmos santuokos – Kolvedienė; archyvuose dokumentuose užfiksuotas ir kitas vardo variantas – Martyna), jos dukrą Ievą.⁷⁰ Tame pat kaime partizanai nužudė Motiejų Vičkačką, jo žmoną Marę, dukteris Anelę ir Genę (kituose dokumentuose – Stasė)⁷¹.

Ta pati grupė apie 4 val. atėjo į gretimą Damononių k. Kovotojai pažadino daržinėje miegojusį Juozą Radžių. Jis išvestas iš namų ir nušautas⁷².

Ryto grupė Gruožninkų k. sušaudė naujakurį apylinkės tarybos pirmininką Antaną Gliebų ir jo sūnų Stasį⁷³. Po to partizanai tame pačiame kaime nužudė apylinkės tarybos

⁶² LSSR NKVD-NKGB Vilniaus operatyvinio sektoriaus viršininko pavaduotojo Smirnovo raportas LSSR NKVD-NKGB operatyvinio sektoriaus viršininkui Rudyko, 1945-08-05, *LYA*, f. K-21, ap. 1, b. 75, l. 119; 1945 m. rugpjūčio 5 d. aktas, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 29523/3, l. 91.

⁶³ S. Kodzevičiaus tardymo protokolas, 1945-09-04, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 39213/3, l. 96.

⁶⁴ Mirimo akto įrašas, *LVIA*, f. 2000, ap. 14, b. 20, l. 424.

⁶⁵ Trakų aps. Onušio vlsč. Koreivonių k. butų ūkio lapas Nr. 16, *LCVA*, f. R-743, ap. 2, b. 7610, l. 18 a. p.; O. Židenienės tardymo protokolas, 1951-12-29, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 25126/3, l. 135; O. Židenienės tardymo protokolas, 1952-01-02, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 25126/3, l. 140-141; aktas, 1945-08-05, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 39213/3, l. 177; Mirimo akto įrašas, *LVIA*, f. 2000, ap. 14, b. 20, l. 425.

⁶⁶ Buvusių stribų, gyvenančių Trakų r. sąrašas, *LYA*, f. K-11, ap. 2, b. 1857, l. 3; buvusių stribų, 1984 m. gyvenusių Trakų r., sąrašas, *LYA*, f. K-11, ap. 2, b. 1857, l. 14-4; J. Lebednyko kortelė, *LYA*, f. K-1, ap. 61, kartoteka Nr. 45.

⁶⁷ M. Vičkačkos tardymo protokolas, 1945-09-01, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 39213/3, l. 24 a. p.; M. Vičkačkos. tardymo protokolas, 1945-09-08, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 39213/3, l. 40; aktas, 1945-08-06, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 29523/3, l. 93-93 a. p.; Trakų aps. Onušio vlsč. Kaniūkų k. butų ūkio lapas Nr. 6, *LCVA*, f. R-743, ap. 2, b. 7594, l. 7 a. p.

⁶⁸ LSSR NKVD-NKGB Vilniaus operatyvinio sektoriaus viršininko pavaduotojo Smirnovo raportas LSSR NKVD-NKGB operatyvinio sektoriaus viršininkui Rudyko, 1945-08-05, *LYA*, f. K-21, ap. 1, b. 75, l. 120.

⁶⁹ Stojancio į LKJS A. Kalvėdžio anketa, *LYA*, f. 3108, ap. 3108, b. 19, l. 20-20 a. p.

⁷⁰ LSSR NKVD-NKGB Vilniaus operatyvinio sektoriaus viršininko pavaduotojo Smirnovo raportas LSSR NKVD-NKGB operatyvinio sektoriaus viršininkui Rudyko, 1945-08-05, *LYA*, f. K-21, ap. 1, b. 75, l. 120; Trakų aps. Onušio vlsč. Kalinų k. butų ūkio lapas Nr. 30, *LCVA*, f. R-743, ap. 2, b. 7595, l. 29 a. p.

⁷¹ Aktas, 1945-08-05, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 29523/3, l. 94-94 a. p.; Trakų aps. Onušio vlsč. Kalinų k. butų ūkio lapas Nr. 25, *LCVA*, f. R-743, ap. 2, b. 7595, l. 26 a. p.

⁷² Aktas, 1945-08-07, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 29523/3, l. 96-96 a. p.; Trakų aps. Onušio vlsč. Damanonių k. butų ūkio lapas Nr. 23, *LCVA*, f. R-743, ap. 2, b. 7595, l. 24 a. p.; Mirimo akto įrašas, *LVIA*, f. 2000, ap. 14, b. 20, l. 428.

⁷³ O. Glebienės tardymo protokolas, 1945-08-06, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 39213/3, l. 142-142 a. p.

sekretorių Joną Gainą⁷⁴. Be to, partizanai buvo pasmerkę myriop Gruožninkų k. gyventoją Antaną Kutišių – apylinkės tarybos pirmininką. A. Kutišius išsigelbėjo iššokęs pro langą ir pabėgęs. Partizanai mirtinai sužeidė jo žmoną Liudviką⁷⁵.

Ryto vadovaujami partizanai Smoliūkų k. nužudė naujakurį Vladą Skromną ir jo žmoną Sofiją⁷⁶.

Ta pati grupė Gudakiemio k. nužudė agronomo motiną Oną Radzevičienę⁷⁷.

Siaubo grupės partizanai Dusmenų k. nušovė Semioną Lukjanovą⁷⁸. Taip pat nužudytas Jokūbas Varanavičius, dirbęs pradinės mokyklos sargu⁷⁹. Partizanai namuose rado ir sušaudė: Vincą Kantakevičių ir jo žmoną Leonidą⁸⁰. 1942 m. visuotinio Lietuvos gyventojų surašymo butų-ūkių lapuose nurodoma, jog V. Kantakevičius buvo našlys⁸¹. Taigi su Leonida jis susituokė po 1942 m. gegužės mėn., vadinasi, ji nebuvo tiesioginė sovietų pareigūno giminaitė. Aukščiau aptartais atvejais partizanai netiesioginių giminių neliesdavo. Šis atvejis byloja, jog galutinis sprendimas – ką sušaudyti, o ką palikti gyvą, priklausė nuo grupių vadų. Tame pačiame kaime nušautas Vaclovas Bubelevičius – valstietis, lojalus sovietų santvarkai⁸² ir naujakurys Juozas Beniulis (g. apie 1890 m.)⁸³.

⁷⁴ LSSR NKGB 2-ojo skyriaus poskyrio viršininko Zausejevo specialusis pranešimas LSSR valstybės saugumo liaudies komisaro pavaduotojui Jefimovui, 1945-08-05, *LYA*, f. K-21, ap. 1, b. 75, l. 154; Trakų aps. Onušio vlsč. Gruožnykų k. butų ūkio lapas Nr. 16, *LCVA*, f. R-743, ap. 2, b. 7581, l. 17 a. p.; Onušio vlsč. vykdomojo komiteto visų skyrių tarnautojų sąrašas, *VRVA*, f. 694, ap. 3, b. 4, l. 1; Mirimo akto įrašas, *LVIA*, f. 2000, ap. 14, b. 20, l. 420.

⁷⁵ S. Zalecko apklausos protokolas, 1945-08-17, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 39213/3, l. 157; Trakų aps. Onušio vlsč. Gruožnykų k. butų ūkio lapas Nr. 29, *LCVA*, f. R-743, ap. 2, b. 7581, l. 30 a. p.; aktas, 1945-08-05, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 39213/3, l. 176; Mirimo akto įrašas Nr. 108, *LVIA*, f. 2000, ap. 14, b. 20, l. 417.

⁷⁶ Mirimo akto įrašas, *LVIA*, f. 2000, ap. 14, b. 20, l. 421; Mirimo akto įrašas, *LVIA*, f. 2000, ap. 14, b. 20, l. 422.

⁷⁷ LSSR NKVD-NKGB Vilniaus operatyvinio sektoriaus viršininko pavaduotojo Smirnovo raportas LSSR NKVD-NKGB operatyvinio sektoriaus viršininkui Rudyko, 1945-08-05, *LYA*, f. K-21, ap. 1, b. 75, l. 120; S. Zalecko tardymo protokolas, 1945-08-17, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 39213/3, l. 157; aktas, 1945-09-05, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 39213/3, l. 186; Trakų aps. Onušio vlsč. Gudakiemio k. butų ūkio lapas Nr. 28, *LCVA*, f. R-743, ap. 2, b. 7583, l. 29 a. p.; Mirimo akto įrašas Nr. 159, *LVIA*, f. 2000, ap. 14, b. 20, l. 481.

⁷⁸ Mirimo akto įrašas, *LVIA*, f. 2000, ap. 14, b. 20, l. 431.

⁷⁹ V. Budrevičiaus tardymo protokolas, 1945-09-05, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 29523/3, l. 75 a. p.; Trakų aps. Onušio vlsč. Dusmenų k. butų ūkio lapas Nr. 50, *LCVA*, f. R-743, ap. 2, b. 7567, l. 51 a. p.; J. Mikalevičiaus tardymo protokolas, 1945-09-13, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 29523/3, l. 28; Mirimo akto įrašas, *LVIA*, f. 2000, ap. 14, b. 20, l. 433.

⁸⁰ Aktas, 1945-08-05, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 29523/3, l. 92; Trakų aps. Onušio vlsč. Dusmenų k. butų ūkio lapas Nr. 25, *LCVA*, f. R-743, ap. 2, b. 7567, l. 26 a. p.; Mirimo akto įrašas, *LVIA*, f. 2000, ap. 14, b. 20, l. 426; Mirimo akto įrašas, *LVIA*, f. 2000, ap. 14, b. 20, l. 427.

⁸¹ Trakų aps. Onušio vlsč. Dusmenų k. butų ūkio lapas Nr. 25, *LCVA*, f. R-743, ap. 2, b. 7567, l. 26 a. p.

⁸² LSSR NKVD-NKGB Vilniaus operatyvinio sektoriaus viršininko pavaduotojo Smirnovo raportas LSSR NKVD-NKGB operatyvinio sektoriaus viršininkui Rudyko, 1945-08-05, *LYA*, f. K-21, ap. 1, b. 75, l. 118; aktas, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 29523/3, l. 92; Trakų aps. Onušio vlsč. Dusmenų k. butų ūkio lapas Nr. 2, *LCVA*, f. R-743, ap. 2, b. 7567, l. 2 a. p.

⁸³ Santuokos metrikos įrašas, *LVIA*, f. 1691, ap. 1, b. 2, l. 40; M. Beniulytės tardymo protokolas, 1945-08-30, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 29523/3, l. 86; M. Rakštienės autobiografija, 1960-04-08, *LYA*, f. 50, ap. 2, b. 66, l. 4; M. Rakštienės-Beniulytės apdovanojimo lapas, 1960-07-06, *LYA*, f. 50, ap. 2, b. 66, l. 1.

Tą pačią naktį nenustatyti partizanai Taučionių k. iš namų išsivedė milicininko⁸⁴ tėvą Praną Dailydą⁸⁵ ir Feliksą Korsaką, kuris 1940 m. buvo miškininkas, o 1945 m. dirbo savo ūkyje⁸⁶.

Genionių k. nežinomi kovotojai išsivedė šaukiamojo amžiaus jaunuolių rengimo būrio vadą Feliksą Balkų ir Martyną Gudaitį⁸⁷. Rugpjūčio 7 d. jų kūnai rasti senuose apkasuose šiaurės vakariniame Burbonių miško pakraštyje⁸⁸.

Po operacijos partizanams įsakyta išsiskirstyti ir slapstytis bei griežtai uždrausta legalizuotis, o tiems, kurie sulaužys įsakymą, grėsė sušaudymas⁸⁹.

Operacijos rezultatai

Iš viso per partizanų išpuolį Onušio vlsč. nukentėjo 20 šeimų – nužudyti 34 žmonės, o Daugų vlsč. – 14 šeimų, nužudyta 20 žmonių.

Remiantis archyviniais dokumentais, pavyko išnagrinėti daugiau nei pusę nužudymų. Tai reiškia, jog rasta archyvinė medžiaga įrodo didesnės dalies (56 proc.) nužudytųjų žmonių giminystės ryšį su represinių struktūrų darbuotojais, aktyvistais ar sovietų administraciniais pareigūnais, jų pačių darbą administracinėse įstaigose ir pan. Detali likusios dalies (44 proc.) įvykių analizė, remiantis vien tik archyviniais dokumentais, negalima. Informacija apie juos apsiriboja įrašais bendruose nužudytųjų sąrašuose. Nagrinėta medžiaga sudaro tik prielaidą manyti šiuos asmenis buvusius lojaliais režimui, tačiau duomenų apie jų veiklą nerasta.

Nužudyti asmenys priklausė tokioms grupėms:

- administracijos tarnautojai;
- administracijos tarnautojų šeimų nariai;
- naujakuriai;
- įtariamais skundimu;

⁸⁴ Stasys Dailyda, Taučionių k. gyventojas, nuo 1943 m. rudens sovietų partizanų Trakų brigados ryšininkas, nuo 1944 m. Onušio vlsč. milicininkas, nukautas per pasalą Ginakiemio k. apylinkėse 1945 m. kovo 7 d.

⁸⁵ LSSR NKVD-NKGB Vilniaus operatyvinio sektoriaus viršininko pavaduotojo Smirnovo raportas LSSR NKVD-NKGB operatyvinio sektoriaus viršininkui Rudyko, 1945-08-05, *LYA*, f. K-21, ap. 1, b. 75, l. 120; Trakų aps. Onušio vlsč. Taučionių k. butų ūkio lapas Nr. 7, *LCVA*, f. R-743, ap. 2, b. 7580, l. 8 a. p.; atsiliepiamas apie S. Dailydą, *LYA*, f. 51, ap. 3, b. 26, l. 4; M. Dailydos tardymo protokolas, 1945-08-07, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 39213/3, l. 145-146; aktas, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 29523/3, l. 89; Onušio vlsč. vykdomojo komiteto tarnautojų 1941 m. kovo mėnesio algų lapai, *VRVA*, f. 694, ap. 3, b. 3, l. 3 a. p.

⁸⁶ LSSR NKVD-NKGB Vilniaus operatyvinio sektoriaus viršininko pavaduotojo Smirnovo raportas LSSR NKVD-NKGB operatyvinio sektoriaus viršininkui Rudyko, 1945-08-05, *LYA*, f. K-21, ap. 1, b. 75, l. 120; Trakų aps. Onušio vlsč. Taučionių k. butų ūkio lapas Nr. 15, *LCVA*, f. R-743, ap. 2, b. 7580, l. 16 a. p.; aktas, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 29523/3, l. 89; aktas, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 39213/3, l. 178.

⁸⁷ Aktas, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 39213/3, l. 181-181 a. p.; S. Stadalnyko tardymo protokolas, 1950-12-26, *LYA*, f. V-5, ap. 1, b. R-4844, l. 38; Mirimo akto įrašas, *LVIA*, f. 2000, ap. 5, b. 42, l. 272.

⁸⁸ Aktas, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 39213/3, l. 181-181 a. p.

⁸⁹ M. Vičkačkos tardymo protokolas, 1945-09-04, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 39213/3, l. 26.

- sribų artimieji;
- asmenys, kurių pasmerkimo motyvai neišaiškinti.

Iš viso nužudyti keturi vietinės valdžios pareigūnai. Visi jie gyveno Onušio vlsč. Be to, čia nukentėjo šešios šeimos, o Daugų vlsč. – viena administracijos darbuotojo šeima. Nužudyti trys žmonės, kuriuos partizanai įtarė skundimu, o vienas sunkiai sužeistas. Įtariamus skundikus partizanai žudė tik Daugų vlsč. Onušio vlsč. nukentėjo trys sribų šeimos, o Daugų vlsč. – viena. Nukentėjo trys Onušio vlsč. naujakurių šeimos.

Archyvinių duomenų apie nužudytus aštuonis Onušio vlsč. ir šešis Daugų vlsč. gyventojų ryšius su sovietais nerasta. Trijų Onušio vlsč. ir septynių Daugų vlsč. gyventojų sąsajas su sovietų režimu mini tik vienas archyvinis dokumentas. Šie atvejai yra kebliausi, nes informacija apie asmens „dalyvavimą sovietų valdžios akcijose“ nėra patvirtinama kitais dokumentais, taip pat neaišku, kokius veiksmus jie atliko.

Nerasta archyvinių dokumentų bylojančių, jog nukentėjo nustatyti asmenys, kurie dalyvavo ar prisidėjo prie 1945 m. liepos 17 d. trėmimų. Nerasta vienareikšmiškų duomenų apie nužudytus čekistų agentus arba informatorius, ar nukentėjusias jų šeimas. Operacijoje dalyvavusių partizanų ar įvykių liudininkų apklausų protokoluose rasta informacija, kad nužudytieji skundė ar buvo pasmerkti „dėl per ilgo liežuvio“ nereiskia, kad jie buvo čekistų informatoriai ar skundikai.

Nenužudytas nei vienas represinių struktūrų darbuotojas, nukentėjo tik sribų šeimų nariai.

Nagrinėjant atvejus, apie kuriuos yra detalių duomenų, paaiškėjo, kad per operaciją daugiausia nukentėjo sovietinių įstaigų tarnautojų artimieji. Jų šeimos represuotos abiejuose valsčiuose. Sribų artimieji nukentėjo abiejose valsčiuose. Informacijos apie nukentėjusias naujakurių šeimas rasta tik Onušio vlsč. Tai galima paaiškinti tuo, jog nerasta Alytaus aps. 1944–1945 m. naujakurių sąrašų.

Archyviniai dokumentai atskleidė, kad nužudymai nebuvo savavališki ar spontaniški keršto veiksmai. Operacija vertintina kaip tikslinis veiksmas: ją organizavo partizanų rinktinės vadas ir keturių būrių vadai. Vykdam išpuolį vadovautasi vadovybės nurodymais; surinkti duomenys apie pasmerktuosius; daugiausia sušaudyti vyrai ir paaugliai; nukentėjo asmenys, kurių kaltė, partizanų nuomone, buvo įrodyta; neliesti tie, kurie vertinti kaip nenusikaltę; moterys, jei jos nubuvo pasmerktosios, atskirtos nuo vyrų.

Onušio vlsč. nužudytos keturios šeimos, o Daugų – viena. Dusmenų k. sušaudyta sovietų darbuotojo ir naujakurio šeima, Kaniūkų k. nužudyta M. Vičkačkos šeima, apie kurios veiklą nerasta duomenų, ir stribo pamotė bei sesuo. Daugų vlsč. Būdos k. buvo žudoma visa stribo šeima, liko gyva sunkiai sužeista motina.

Vyriausias iš nužudytų buvo P. Truncė – 77 m. amžiaus, o jauniausias – stribo brolis J. Jeglevičius – 9 m.

Operacija neturėjo teigiamos reikšmės rezistencijai: po jos valsčiuose sustiprintos čekistų pajėgos, vykdytos partizanų gaudynės, nužudyti, suimti ir represuoti žmonės, įvykdyti papildomi partizanų šeimų trėmimai, paspartėjo partizanų legalizacija.

Išvados

1. Onušio ir Daugų valsčiuose veikę partizanai nuo 1944 m. antros pusės iki 1945 m. rugpjūčio mėn. nevykdė plataus masto baudžiamųjų veiksmų prieš palankius režimui arba tokiais vertintus asmenis, nes didžioji dalis žmonių žuvo per pasalas, t. y. per karines, o ne baudžiamąsias operacijas. Daugiausia žūdavo sovietų administracijos ir represinių struktūrų darbuotojai.
2. Nagrinėtoji operacija vertintina kaip to meto sąlygas atitinkantis išpuolis: partizanai atliko atsakomąjį veiksmą, kurio tikslas – parodyti režimui savo jėgą. Viena vertus, operacija buvo suplanuota: surinkti duomenys apie pasmerktuosius, numatytas veiksmų planas ir pan. Kita vertus, ji buvo spontaniškas kelių vadų sprendimas, daugiau lemtas emocijų, o ne apgalvotų taktinių tikslų.
3. Partizanai smogė labiausiai pažeidžiamiems gyventojams: žemiausios administracinės grandies atstovams, režimo šalininkų šeimų nariams arba valstiečiams. Per išpuolį nenukentėjo nei vienas valsčiaus administracijos pareigūnas ar asmuo, prisidėjęs prie 1945 m. liepos mėn. trėmimų.
4. Šiuo atveju partizanai surengė baudžiamąją operaciją, per kurią suduotas smūgis tiems gyventojams kuriuos galėjo pasiekti, nes stambesnio masto karinį išpuolį, pvz., valsčių centrų puolimą įvykdyti neturėjo galimybių. Apie tai byloja nesėkmingi Onušio miestelio puolimai 1944 m. rudenį.
5. Operacija neturėjo teigiamos reikšmės rezistencijai: po jos valsčiuose sustiprintos čekistų pajėgos, vykdytos partizanų gaudynės, nužudyti, suimti ir represuoti žmonės, įvykdyti papildomi partizanų šeimų trėmimai, paspartėjo partizanų legalizacija.

Šaltiniai ir literatūra

Archyvai

Lietuvos ypatingasis archyvas (LYA)

1. f. K-1, ap. 58 – Lietuvos SSR valstybės saugumo komitetas (KGB). Baudžiamosios bylos.
2. f. K-11 – Lietuvos SSR valstybės saugumo komiteto (KGB) rajonų (miestų) poskyriai.
3. f. K-41 – Lietuvos SSR valstybės saugumo komiteto (KGB) 2-oji valdyba.
4. f. K-21 – SSRS vidaus reikalų ministerijos (MVD) ir valstybės saugumo ministerijos (MGB) operatyviniai sektoriai.
5. f. 2 – tarybinių partizanų „Dainavos partizano“ būrys.
6. f. 50 – tarybinių partizanų Trakų brigados „Laisvosios Lietuvos“ būrys.
7. f. 3108 – Lietuvos Lenino komunistinės jaunimo sąjungos (LLKJS) Trakų apskrities komitetas.

Lietuvos centrinis valstybės archyvas (LCVA)

1. f. R-61 – Respublikinė žemės komisija prie Lietuvos TSR Ministrų Tarybos.
2. f. R-743, ap. 2 – Lietuvos statistikos vadyba. Buto ūkio lapų apyrašas.

Lietuvos valstybės istorijos archyvas (LVIA)

1. f. 1441 – Daugų Dievo Apvaizdos Romos katalikų bažnyčia.
2. f. 1691 – Dusmenų Šv. Apaštalo Simono ir Judo Tado Romos katalikų bažnyčia.
3. f. 2000 – Lietuvos SSR miestų ir valsčių civilinės būklės aktų įstaigos.

Vilniaus regioninis valstybės archyvas (VRVA)

1. f. 694 – Trakų apskrities valsčių darbo žmonių deputatų tarybų vykdomieji komitetai.

Literatūra

1. *Buržuazinių nacionalistų gaujų siautėjimas Dzūkijoje*, Vilnius: Mintis, 1964.
2. Kasparas Kęstutis, *Lietuvos karas*, Kaunas: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 1999.
3. *Partizanai apie pasaulį, politiką ir save*, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 1998.
4. *Partizanų teroro aukų atminimo knyga*, Vilnius: Politika, 2011.
5. Pocius Mindaugas, „Antisovietinis ginkluotas pasipriešinimas Valkininkų krašte 1944–1949 m.“, <http://www.llt.lt/pdf/valkininkai/valkininkai-antisov.pdf>
6. Pocius Mindaugas, *Kita mėnulio pusė. Lietuvos partizanų kova su kolaboravimu 1944–1953 metais*, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2010.
7. Starkauskas Juozas, *Čekistinė kariuomenė Lietuvoje 1944–1953 metais*, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 1998.
8. Tumavičius Andrius, „Baudžiamoji akcija prieš kolaboravimą su sovietais kaltintus Onušio valsčiaus gyventojus“, Onuškis, Vilnius: Versmė, 2017.
9. Zizas Rimantas, „Sovietinės represijos ir pasipriešinimas joms Onušio valsčiuje (Trakų aps.)“, *Genocidas ir rezistencija*, Nr. 1, Vilnius, 2003.

Andrius Tumavičius

Punitive Action Against Residents of Onuškis and Daugai Suspected of Collaboration With The Soviets in August 1945

Summary

The present article focuses on a punitive operation in which partisans shot several dozen people suspected of collaborating with the Soviets. The objective of the present study is to ascertain whether this operation constituted an organised and targeted reprisal against collaborators with the intention of disrupting the process of Sovietisation, or whether it was an unwarranted terrorist attack motivated by revenge and desperation. The article examines the preparations for the punitive operation and identifies some of the participants. It also analyses the execution of the attack and identifies its victims. The study concludes that the operation was an attack in keeping with the conditions of the time: the partisans were retaliating in order to demonstrate their power to the regime. On the one hand, the operation was planned: the data on the condemned was collected, the action plan was in place, etc. On the other hand, it was a spontaneous decision by a few commanders, driven more by emotion than by well-thought-out tactical objectives. The partisans targeted the most vulnerable: the lowest administrative ranks, family members of the regime's supporters or peasants. The attack did not target any official from the municipal administration or any individual involved in the deportations of July 1945.

Keywords: punitive operation, partisans, stribai, collaborators.